શ્રાવણ વદ ૧૪, શનિવાર તા. ૫-૯-૧૯૬૪
શ્રાવકાચાર, ગાથા-૧૪ થી ૨૨, પ્રવચન-૧૩

'પદ્મનંદી પંચવિંશતી' નામનું શાસ્ત્ર છે. જે લગભગ ૯૦૦ વર્ષ પહેલા ભાવલિંગી મુનિ સંત પદ્મનંદી આચાર્ય જંગલમાં વસતા હતા. એમણે જગતના હિત માટે કરુણાબુદ્ધિથી ૨૬ અધિકાર કર્યા. એમાં આ એક છઠ્ઠો અધિકાર શ્રાવકનો સંસ્કારનો છે. શ્રાવક જે છે એને ઉપાસક કહેવામાં આવે છે. ધર્મના સેવનારા અથવા સાધુના સેવનારા. એના સંસ્કારની વાત આમાં આવી છે ને? શ્રમણોપાસક નથી આવતું? શ્રમણ નામ સાધુ, એમના ઉપાસક નામ સેવા કરનારા. એના નામથી ઓળખાય એવા શ્રાવકના સંસ્કાર કેવા હોય અને એણે શું કરવું જોઈએ અને એના કર્તવ્ય શું છે એનું વર્ણન આચાર્ય મહારાજે કર્યું છે.

આપણે ૧૩ ગાથા થઈ ગઈ. ૧૪મી ચાલે છે થોડી. છ આવશ્યક-કર્તવ્ય હોય છે શ્રાવકને. પહેલા તો આત્માનું સમ્યગ્દર્શન પહેલું પ્રગટ કરવું એ પહેલો ઉપાય. પંચમ ગુણસ્થાનની વાત છે કે નહિ? આત્મા પુણ્ય-પાપ અને પરથી તદ્દન ભિન્ન એકલો જ્ઞાયક ચૈતન્ય પૂર્ણ આનંદઘન નિધાન, એવો આત્મા જ્ઞાતા-દૃષ્ટાનું અંતર ભાન કરવું, પછી વિકલ્પ આદિ, રાગાદિ આવે અને નિમિત્તની ક્રિયા થાય એનો પણ એ જ્ઞાતા અને દૃષ્ટા છે. એવા ભાનની ભૂમિકામાં આગળ વધેલો, સમ્યગ્દર્શન ઉપરાંત જેને શ્રાવકપણું એટલે અંતરમાં શાંતિનું વિશેષ વેદન થયું છે, ચોથા ગુણસ્થાન કરતાં વધારે, એને આવા છ આવશ્યકો દિન દિન પ્રત્યે હોય છે. એમ અહીંયાં આચાર્ય મહારાજ વર્ણન કરે છે. જુઓ! '**છ આવશ્યકોં કી મહિમા કા વર્ણન** કરતે હૈં.'

प्रपश्यन्ति जिनं भक्त्या पूजयन्ति स्तुवन्ति ये।
ते च दृश्याश्च स्तुत्याश्च भुवनत्रये।।१४।।

'**જો ભવ્યજીવ જિનેન્દ્ર ભગવાન કો ભક્તિપૂર્વક દેખતે હૈં...**' ભગવાન ન હોય તો ભગવાનની પ્રતિમાના દર્શન દિન દિન પ્રત્યે કરે છે. એ શ્રાવકનું દિન દિન પ્રત્યેનું કર્તવ્ય છે. જેમ સ્મરણ કરે ભગવાનનું, સામાયિક કરે શુભભાવ રૂપે, સ્વરૂપની સ્થિરતા સહિત, એમ આ પણ એક શુભભાવ હંમેશા ભગવાનની પ્રતિમાના દેવદર્શન કાયમ કરે. દિને દિને આવી ગયું છે પહેલું. ૭મી ગાથામાં. 'षट्कर्माणि दिने दिने' નરભેરામભાઈ! એ કાલ એમાં આવ્યા હતા. ખોડખાપણ છે ને એમાં. કહો, સમજાણું આમાં?

કોઈ કહે કે ભાઈ! આ તો પાંચમા ગુણસ્થાનની વાત છે. પણ પહેલી શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરનારને પણ ભગવાનના દર્શન અને ભક્તિનો ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. સંસારમાં કેમ આવે છે બાયડી-છોકરાના મોઢા દેખે સવારમાં વહેલા ત્યારે એને સંતોષ થાય. સાજા-નરવા ઉઠ્યા

છે. સૂતા હતા તે સાજા-નરવા ઉઠ્યા છે. એમ હોય છે કે નહિ? અમારે ત્યાં ભાઈ રિવાજ (હતો) ઓલા લોટિયા વોરા રહે. ત્યાં અમારે પાલેજમાં. ભાઈ! બાબુભાઈ! ત્યાં ઓલા નહિ? મજમુદીન નરુદીન ને.. એ સામા? એ બધા છોકરા સવારમાં ઉઠીને એકબીજાના સગા હોય ત્યાં કાકા-ભાઈને ત્યાં જાય. એમ કે સાજા નરવા અમે ઉઠ્યા છીએ તો પગે લાગે. દર્શન કરે હોં! મા-બાપના. એનો અર્થ કે અમે નિરોગથી સૂતા હતા અને નિરોગથી ઉઠ્યા છીએ. શોભાલાલભાઈ!

મુમુક્ષુ :- આપ ફીકર નહિ કરતા.

ઉત્તર :- ફીકર નહિ. ત્યાં અમારે નજીક જ, દુકાનની નજીક જ ચાલતું હતું ત્યાં. એ લોકો આવે, પગે લાગે, ચુંબન કરે હાથ. એનો બાપ હોય, એનો કાકો હોય એ ....

એમ જેને દુનિયાના કુટુંબના દર્શન અને હેમખેમ છે કે નહિ એમ ભાવ થાય, એમ ભગવાનની પ્રતિમાના દર્શન કરવાનો શ્રાવકને સમકિતીને એ દિન દિન પ્રત્યે દર્શન, પૂજાનો ભાવ થયા વિના રહે નહિ. આ અનાદિનો માર્ગ છે. નરભેરામભાઈ! ક્યાં ગયા જગજીવનભાઈ? જગજીવનભાઈ છે કે નહિ?

'જિનેન્દ્ર ભગવાન કો ભક્તિપૂર્વક દેખતે હૈં ઔર ઉનકી પૂજા-સ્તુતિ કરતે હૈં.' છે ને? **'पूजयन्ति स्तुवन्ति'** મહામુનિ જંગલમાં રહેનારા હતા ૯૦૦ વર્ષ પહેલાં. એમણે ધર્માત્મા ગૃહસ્થમાં સ્ત્રી હો, પુરુષ હો, નાના નાના બાળકો પણ પહેલા તો ધર્મ પામતા. આઠ-આઠ વર્ષના બાળકો પણ આત્માનું જ્ઞાન કરી અને હંમેશા દેવદર્શન કાયમ કરતા. સમજાણું કાંઈ? આ પોતે ઠેકાણું ન હોય એમાં છોકરાને ક્યાંથી કહે કે તું દેવદર્શન દરરોજ જાજે. મિત્રસેનજી! તો જે કોઈ **'ભક્તિપૂર્વક દેખતે હૈં ઔર ઉનકી પૂજા-સ્તુતિ કરતે હૈં વે ભવ્યજીવ તીનોં લોકમેં દર્શનીય હોતા હૈ.'** એ પરમાત્મા થવાનો ભવિષ્યમાં. કેમ કે આત્માના ભાનસહિત ભગવાનની ભક્તિની ભૂમિકામાં એ આવ્યો છે. એ ભવિષ્યમાં ક્રમે ક્રમે રાગ ટાળી વીતરાગ થઈને પરમાત્મા થશે. અને એ પરમાત્મા જગતને દર્શન કરવા લાયક થશે. સમજાય છે કાંઈ? એ શુભભાવ છે. એ છે શુભભાવ, હોં! પાછો એમાં કોઈ ધર્મ માની લે..

મુમુક્ષુ :- મર્યાદિત શુભભાવ છે

ઉત્તર :- મર્યાદિત છે. શુભભાવની હદ છે. તીવ્ર કષાયનો નાશ, મંદ કષાયરૂપ ભાવ એવો હોય છે. તીવ્ર કષાય સંસારમાં બાયડી-છોકરા-કુટુંબ રળવા માટે કેમ હોય છે? માટે આવો ભાવ એને હોય છે.

કહે છે, એ દુનિયામાં પૂજાને યોગ્ય થશે તથા સ્તુતિને યોગ્ય થશે. ભવિષ્યમાં એની પૂજા કરશે, એની સ્તુતિ કરશે. **'સર્વ લોક ઉનકો ભક્તિ સે દેખતે હૈં ઔર ઉનકી પૂજા સ્તુતિ કરતા હૈ.'** એ ચોથી ગાથામાં જરી ભાઈ ઓલામાં છે, શ્રાવકનો છે ને અધિકાર?

૨૧૭. છે ને? ચોથી ગાથા છે. ૨૧૭ પાનું. પછીના અધિકારમાં ચોથો અધિકાર.

'આચાર્ય ઉપદેશ દેતે હૈં' દેખો!

सम्प्राप्ते ऽत्र भवे कथं कथमपि द्राधीयसानेहसा
मानुष्ये शुचिदर्शने च महता कार्यं तपो मोक्षदम्।
नो चेल्लोकनिषेधतो ऽथ महतो मोहादशक्तेरथो
सम्पद्येत न तत्तदा गृहवतां षट्कर्मयोग्यं व्रतम्।।४।।

શું કહે છે? પછીના અધિકારમાં છે, ભાઈ! બીજો અધિકાર, ભાઈ! શોભાલાલજી! એ ચોથી ગાથા છે. ચોથી છે ને? એનો નીચે અર્થ છે. શું કહે છે? '**અનંતકાલ કે બીત જાને પર ઈસ સંસાર મેં બડી કઠિનતા સે મનુષ્ય જન્મ મિલતા હૈ.**' અનંત અનંત કાળ વીતવાથી મનુષ્યનો જન્મ એકેન્દ્રિયમાંથી નીકળી, નિત્ય નિગોદમાંથી નીકળી એકેન્દ્રિયપણું, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, એમાંથી નીકળીને કોઈ પ્રત્યેકપણું, કોઈ બે ઇન્દ્રિયપણું, ત્રણ ઇન્દ્રિયપણું, ચૌ ઇન્દ્રિયપણું, પંચેન્દ્રિયપણું મહા અનંતે કાળે મળે છે. એમાં પણ અનંતે કાળે મનુષ્ય જન્મ મળવો જીવને મહા કઠણ છે. એ પાઠમાં છે હોં અંદરમાં. પહેલો શબ્દ છે ને એ? '**द्राधीयसानेहसा**' ભાઈને પૂછયું હતું. શબ્દ કાંઈ મળતો નથી. '**द्राधीय**' એટલે દીર્ઘકાળ એનો અર્થ. '**द्राधीयसा**' છે ને શબ્દ? અનંત કાળે મનુષ્યનો ભવ પ્રાપ્ત થવો મુશ્કેલ છે.

એમાં '**સમ્યગ્દર્શન કે પ્રાપ્ત હોને પર...**' ભગવાને કહેલો આત્મા, જોયેલો આત્મા, જાણેલો આત્મા. એવા આત્માની અંદરમાં શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન પ્રગટ કરી '**ઉત્તમ પુરુષોં કો મોક્ષ કો દેનેવાલા તપ જરૂર કરના ચાહિયે.**' એણે તો મુનિપણું લેવું જોઈએ. તપ એટલે મુનિપણું. ઓહો..! ચારિત્ર જ્યાં... 'કલ્પવૃક્ષ સમ સંયમ કેરી શિતળ અતિ શિતળ જ્યાં છાયા, કલ્પવૃક્ષ સમ શિતળ કેરી અતિ શિતળ જ્યાં છાયા.' સંયમ શાંત સ્વરૂપમાં ઠરી, વીતરાગી મુનિ થઈ, ચારિત્ર લેવું અને એ પ્રકારનું મુનિપણું લેવું એ જ મનુષ્યપણાનું સાર્થક છે. અનંતે કાળે આવો દેહ મળ્યો અને એ વખતે એણે આ જરૂર છે.

'**યદિ વહ યહ મુનિપના લે ન સકે તો લોકનિંદા સે...**' શું છે? પુસ્તક છે? નથી. પાઠમાં છે ને ભાઈ ઓલા? '**ल्लोकनिषेधतो**' એને એમ થઈ જાય કે આ લોકો આવે છે. હું એટલું બધું નગ્ન મુનિપણું અને આવું નહિ પાળી શકું એમ થાય. અને '**मोहादशक्ते**' પોતામાં મોહનું એટલું હજી અસાવધાનપણું રાગાદિનું હોય, જેથી અશક્તિપણે મુનિપણું લઈ શકે નહિ. તોપણ એણે '**ગૃહસ્થોં કે દેવ-પૂજા-ગુરુ સેવા સ્વાધ્યાય...**' ષટ્કર્મ શબ્દ પડ્યો છે ને છેલ્લે? '**षट्कर्मयोग्यं**' આપણે આવી ગયું ૮મી ગાથામાં.

'**ગૃહસ્થોં કે દેવ-પૂજા...**' હંમેશા ભગવાન પરમાત્માની પૂજા, એને ગુરુની સેવા, શાસ્ત્રનો હંમેશા સ્વાધ્યાય, અધ્યયન અને કાંઈક ઇન્દ્રિય દમન આદિ સંયમ, ઈચ્છા નિરોધ આદિ તપ અને દિન પ્રત્યે દાન, એ છ બોલ છે એમાં. હંમેશા એણે કરવું કે જેથી '**વ્રત કો**

અવશ્ય હી કરના ચાહિયે.' ષટ્ કર્મનું કાર્ય તો જરૂર કરવું જોઈએ. કહો, સમજાણું આમાં? સવારની વાત કરતાં આ બીજી જાતની વાત છે. પહેલા એક ફેરી નહોતું કીધું? સવારની વાત ઠીક, બપોરની ઓલા પૈસા કાઢવા અને દાનની આકરી પડતી. તમને યાદ કર્યા હતા લોકોએ. સમજાણું આમાં?

એમ આ કહે છે કે આ સવારની તો વાત ઓલી કે આત્મા જ્ઞાન, દર્શન છે પછી કરવાનું (શું)? પણ એમાં તો રાગ અને પુણ્ય-પાપના ભાવ પણ મારા નથી એવી દૃષ્ટિ કરીને તેમાં એકાગ્ર થાવું એ સમ્યગ્દર્શનનો સ્વભાવ છે. પણ તેની ભૂમિકામાં વીતરાગતા આગળ વિશેષ ન હોય એથી એને સમ્યગ્દૃષ્ટિને પણ આવા ભાવ હંમેશા દેવદર્શનના આવ્યા વિના રહે નહિ. જાણે કે આ શુભભાવ છે. પાપથી બચવા માટે છે. પણ એવા ભાવ પુણ્યના નામ સ્મરણ, ભક્તિ, સ્તુતિ એ બધો શુભભાવ છે. ભગવાન ભગવાન અંદર (કરે) એ પણ શુભભાવ છે. એ આવ્યા વિના રહે નહિ. પુણ્ય છે. ધર્મ નહિ, હોં! પણ એવો ભાવ ધર્મીને પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય આવ્યા વિના રહેતો નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? દેવપૂજા જરૂર કરવી જોઈએ. પછી લાંબુ લખાણ છે, એ તો ઠીક. ચાલો. એ ૧૪મી ગાથા.

હવે ૧૫મી આપણે ચાલે છે એ.

ये जिनेन्द्रं न पश्यन्ति पूजयन्ति स्तुवन्ति न।
निष्फलं जीवितं तेषां तेषां धिक् च गृहाश्रमम्।।१५।।

જુઓ! આચાર્યો જંગલમાં રહીને કરુણાબુદ્ધિથી કહે છે, અરે..! આત્મા! '**જે મનુષ્ય જિનેન્દ્ર ભગવાન કી ભક્તિ સે નહીં દેખતે.**' ભક્તિથી હોં! વેઠથી નહિ. જાવ હાલો ભગવાનના.. જાવ. નેમિદાસભાઈ! ભક્તિ. ઓહો..! ત્રણ લોકના નાથ પરમાત્મા વર્તમાન બિરાજતા નથી તો એની પ્રતિકૃતિ એવી પ્રતિમા ભગવાનની બિરાજે છે તો સ્થાપના નિક્ષેપ તરીકે ત્યાં ભગવાન તરીકે તેને ભાળે. જિનપ્રતિમા જિન સારખી. સમજાય છે કાંઈ? એવો અનાદિનો વિચાર. સિદ્ધાંતમાં સર્વજ્ઞ પરમાત્માથી એ ભાવ ચાલ્યો આવે છે.

'**જો મનુષ્ય જિનેન્દ્ર ભગવાનકી ભક્તિ નહીં દેખતે હૈં ઔર ન ઉનકી ભક્તિપૂર્વક પૂજા-સ્તુતિ કરતે હૈં.**' ભક્તિપૂર્વક હોં! વેઠ કરીને સૌની સાથે ચાલો બેસી જઈ થોડી વાર. એમાં વદાઈ જાય એટલે શું કે અમે પણ પૂજા હંમેશા કરીએ છીએ. લૂગડું-બુગડું .. ફેરવીને બેસી જાય પૂજા કરવા. એમ નહિ. ભક્તિપૂર્વક એમની જે પૂજા કે સ્તુતિ નથી કરતા એ મનુષ્યનો જીવન સંસારમાં નિષ્ફળ છે. સમજાય છે કાંઈ?

એક જણાએ જાણે મૂર્તિ ઉથાપિ નાખી આખી. ભગવાનની અનાદિથી ચાલતી આવી. આ બીજાએ એમાં પુણ્યને ઠેકાણે ધર્મ બતાવી દીધો. એમાં ધર્મ છે. એમ નથી. ભક્તિમાં શુભભાવ પાપથી બચવા ભાવ (આવે). જેમ નામ સ્મરણ શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાયમાં શુભભાવ આવે છે એવો ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. દેવીલાલજી! એ જાણે કે આમ ભગવાનના દર્શન

કર્યા, થઈ ગયો આપણને ધર્મ હવે. ધર્મ તો રાગ વિનાની આત્માની ચીજ છે એની દૃષ્ટિ અને અનુભવમાં સ્થિરતા કરવી એનું નામ ધર્મ છે. એવા ધર્મી જીવને આવી ભક્તિ આદિના ભાવને વ્યવહાર ધર્મ કહેવામાં આવે છે. વ્યવહાર ધર્મ. એટલે પરમાર્થે ધર્મ નહિ પણ પુણ્ય છે. એવા ભાવ નથી કરતો, ભક્તિથી પૂજતો નથી એ '**निष्फलं जीवितं तेषां**' એનું જીવતર આ જગતમાં નિષ્ફળ છે.

એ તો ઠીક પણ '**तेषां धिक् च गृहाश्रमम्**' એના ગૃહસ્થાશ્રમને ધિક્કાર હો. એને પાણીમાં બોળી દે. આવે છે ક્યાંક. ક્યાં આવે છે? એઈ..! કયે ઠેકાણે આવે છે? અહીં બધું કાંઈ યાદ છે? ક્યાંક આવે છે. આવો ગૃહસ્થાશ્રમ જેમાં ભક્તિ, પૂજા અને દાનાદિ ન વર્તતા હોય એવા ગૃહસ્થાશ્રમને અંજલિ દેજે પાણીમાં નાખીને. સ્વાહા. બૂડાવી દેજે. એવા ગૃહસ્થાશ્રમનું કામ શું છે, એમ કહે છે. અંજલી દઈ દેજે એમાં. આ મરતા નથી અંજલી આપતા? લ્યો, આ .. આપ્યું. એમ ત્યાં છે. ક્યાંક દાનના અધિકારમાં છે. હવે કાંઈ બધું અત્યારે ખ્યાલ હોય? કહો, સમજાણું કાંઈ?

એટલે કહે છે કે એવા ગૃહસ્થાશ્રમને ધિક્કાર-ધિક્કાર છે. આહાહા..! એ છોકરાના મોઢા જોવે, બાયડીનું મોઢું જોવે તો એને સારું લાગે. સમજાણું? અત્યારે તો લગન-બગન કરવા હોય તો છોડીને જોવા જાય છે અત્યારે તો. બધું કેવું છે. બોલાવે, હલાવે, સાથે ફરે બે કલાક, એની સાથે બરાબર સરખું છે કે નહિ. તમને હું પસંદ પડું છું કે નહિ, એને કહે હું પસંદ પડું છું કે નહિ? ત્યારે તો એ લગન કરે. આવા તો અત્યારના ઢોંગ ચાલ્યા છે.

અહીં ભગવાન પસંદ પડે છે કે નહિ એના દર્શન? આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? પરમાત્મા વીતરાગ મુદ્રા શાંત, જેને દેખવાથી જાણે ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકના જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે. રાગની ક્રિયા માત્ર જેને નથી. ઠરી ગયા. એનું પ્રતિબિંબ દેખે છે. આહાહા..! લોકાલોક ત્રણ કાળ ત્રણ લોકના જાણનાર-દેખનાર. ચાહે તે દુનિયામાં હો, જેને વિકલ્પ નથી, કંપન્ન અને અસ્થિરતા નથી. એવું બિંબ દેખીને જેને જ્ઞાનમાં ભાસ થાય એને ભક્તિ ને ઉલ્લાસથી શુભભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'**ઉસકે ગૃહસ્થાશ્રમ કે લિયે ભી ધિક્કાર હૈ.**' એક તો નિષ્ફળ કીધો. નિષ્ફળ એટલું ન રાખ્યું...

મુમુક્ષુ :- દાનનું ૨૪મી ગાથામાં છે.

ઉત્તર :- ૨૪. હા, એ ૨૪માં છે. જુઓ! ૨૪મી ગાથા છે. દાનના અધિકારમાં પાનું ૧૨૨. ઓલામાં દાનનો અધિકાર હશે પહેલો.

पूजा न चेज्जिनपतेः पदपङ्कजेषु
दानं न संयतजनाय च भक्तिपूर्वम्।
नो दीयते किमु ततः सदनस्थितायाः

शीघ्रं जलाञ्जलिरगाधजले प्रविश्य।।२४।।

શું કહે છે? **'જો ગૃહસ્થાશ્રમ મેં જિનેન્દ્ર ભગવાન કી ચરણકમલોં કી પૂજા નહીં હૈ...'** સંસારમાં પણ સારો કરોડપતિ ઘરે આવે તો કહે, અહો..! આજ મારે સોનાનો સૂરજ ઊગ્યો, આજ મારા આંગણા ઉજળા થયા. એમ નથી બોલતો? એ તો રાગ છે. પાપ છે ત્યાં તો. આ તો શુભભાવ. જિનેન્દ્ર ભગવાનના ચરણકમળની પૂજા નથી, **'ભક્તિભાવ સે સંયમીજનો કે લિયે દાન નહીં...'** જેના ઘરમાં ધર્માત્મા આવે એને દાન ભક્તિથી નથી આપતો, **'નહી દીયા જાતા આચાર્ય કહતે હૈં. અત્યંત ગહરે જલમેં...'** ઊંડા પાણીમાં જઈ અને **'પ્રવેશ કરકે ગૃહસ્થાશ્રમ કે લિયે જલ કી અંજલી દે દેની ચાહિયે.'** શોભાલાલજી! કહે છે, ડુબાડી દે તારા ઘરને, બૂડી પડ્યો છો તું. એય..! દેવીલાલજી!

'દાન પૂજા બિના ગૃહસ્થાશ્રમ કિસી કામ કા નહીં.' દાન-પૂજા વિનાનો. **'ઈસલિયે ગૃહસ્થાશ્રમ મેં રહકર ભવ્ય જીવોં કો દાન દેના ચાહિયે.'** અંજલીમાં પ્રવેશ.. આ તો આચાર્યે એક ઠપકો (આપ્યો છે). ઠપકાને શું કહે છે? ઓલંભો. ઓલંભો કહે છે ને? ઓળંભો આપ્યો. અરે..! તારે ઘરે ભગવાનના દર્શન નહિ અને ત્યાં મુનિઓના ધર્માત્મા આદિના દાન નહિ, એ તારા ઘરને ઊંડે પાણીમાં લઈને અંજલી આપ. એટલે ડૂબાડી દે, તારો ગૃહસ્થાશ્રમ ડૂબાડવાને લાયક છે. તારાચંદજી! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- .. તેરા ઘર સ્મશાન સમાન હૈ.

ઉત્તર :- સ્મશાન સમાન છે. જ્યાં આગળ મહા ધર્માત્મા જીવના પગલા નહિ, દેવદર્શનના જ્યાં વખાણ નહિ, ભક્તિ નહિ, પૂજા નહિ એ ગૃહસ્થાશ્રમને શું કરવો? આચાર્ય મુનિ જંગલમાં રહીને જગતની કરુણા કરે છે. નરભેરામભાઈ!

એક તો જાણે સંપ્રદાયમાં મૂર્તિ નહોતી. મૂર્તિની પૂજા નહિ. અહીં આવ્યા એટલે ઓલી મૂર્તિની પૂજાનો ભક્તિભાવ ન મળે હવે. હોંશ આવતી નથી. એક જણો કહે, હોંશ આવતી નથી. પણ એલા સંસારના ભાવ દેખીને, કુટુંબને, બાયડીને દેખીને કેમ એનો આનંદ થાય છે? એમ આવો ભાવ ગૃહસ્થાશ્રમમાં હંમેશા પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ ક્યાંક ભાવ નિક્ષેપે બિરાજે છે, એના સ્થાપના નિક્ષેપના જ્ઞાની વિરહથી.. બાયડીનો નથી ફોટો કરતો?

એક ફેરી પોરબંદરમાં કહ્યું હતું, યાદ છે? દેવીદાસ કે શું નામ? જમનાદાસ. અપાસરાની જોડે મકાન હતું. પછી એમને .. ભાવ હતો. કીધું, જોઈએ એકાંત હોય તો. ત્યાં એક મોટો ફોટો અને લૂંગડું ઢાંકેલું. મેં કીધું, આ કોનો ફોટો છે? કહે, જૂની બાઈ મરી ગઈ એનો ફોટો છે. ..ભાઈ! જૂની બાઈ મરી ગઈ એનો ફોટો મોટો હતો. જમનાદાસ ખુશાલ. અપાસરાની જોડે. (સંવત) ૧૯૮૭ની સાલની વાત છે. ૮૭. ૩૩ વર્ષ (થયા). કીધું આ? કહે, એ ફોટો જરી નજર પડે ત્યારે જૂની બાયડી યાદ આવે તો મજા આવે. ફોટો દેખે ત્યારે. સમજાણું? એલા! ભગવાનના ફોટા અને ભગવાનના દર્શન કાંઈ ખરા?

અહીં આચાર્ય કહે છે કે અનાદિનો રિવાજ (છે કે) શ્રાવકના ઘરે મંદિરના દર્શન અને દાનાદિનો ભાવ હંમેશા એને હોવો જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? કહે છે, એવા ગૃહસ્થાશ્રમને શું કરવો છે? એમ કહે છે. ધિક્કાર છે કહે છે.

૧૬મી ગાથા.

प्रातरुत्थाय कर्तव्यं देवतागुरुदर्शनम्।
भक्त्या तद्वन्दना कार्या धर्मश्रुतिरुपासकैः।।१६।।
पश्चादन्यानि कार्याणि कर्तव्यानि यतो बुधैः।
धर्मार्धकाममोक्षाणामादौ धर्मः प्रकीर्तितः।।१७।।

આ પાપના પરિણામ અને સંસારના કરતાં આ ધર્મ એટલે પુણ્ય, વ્યવહાર ધર્મની વાત અહીંયાં ચાલે છે.

‘ભવ્ય જીવોં કો પ્રાતઃકાલ ઉઠકર જિનેન્દ્ર દેવ ઔર ગુરુ કા દર્શન કરના ચાહિયે.’ ધર્માત્માના દર્શન કરવા જોઈએ. **‘ઔર ભક્તિપૂર્વક ઉનકી વંદના-સ્તુતિ ભી કરની ચાહિયે.’** પ્રેમથી, આદરથી. ઓહો..! ધન્ય ધર્મના ધરનાર ધર્માત્મા! એના બહુમાનથી બહુ પ્રીતિથી એની વંદના અને સ્તુતિ કરવી જોઈએ. **‘ઔર ધર્મ કા શ્રવણ ભી કરના ચાહિયે.’** ધર્માત્મા પાસે હંમેશા દર્શન કરીને પછી ધર્મનું શ્રવણ કરવું જોઈએ. એ પહેલું કરવું જોઈએ અને પછી દુકાનના કામ કરવા એમ અહીં કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? પછી કરશું. લ્યો, વખત મળશે તો કરશું. કેમ છોકરા! શાક-બાક લઈ આવ્યો. હવે કાંઈ કામ નથી ને? તો હવે જાવ નવરો હોઉં તો. કામકાજ હોય તો હમણાં નહિ. નંબર રાખવો છેલ્લો. તારો છેલ્લો નંબર હશે કે એનો? દેવીલાલજી! કહે છે કે ભગવાનના દર્શન અને ગુરુ દર્શન, સાધર્મીનો સંગ અને તેનું શ્રવણ-મનન હંમેશા તેને કરવું જોઈએ.

‘ધર્મ કા શ્રવણ ભી કરના ચાહિયે. ઈનકે પીછે અન્ય ગૃહ આદિ સંબંધી કાર્ય કરને યોગ્ય હૈ.’ પાઠ છે. **‘पश्चादन्यानि कार्याणि’** સમજાણું કાંઈ? પહેલો એ સમાગમ ધર્માત્માનો. જુઓને, આ મૂળજીભાઈને રોગ આવ્યો. મૂળજીભાઈને, રાજકોટ. છેલ્લો મરવાનો. મૂળજીભાઈ હતા ને? રાજકોટ. નહિ? લાખાણી હતા. આપણે અહીં આવતા. આપણે ત્યાં સેક્રેટરી હતા. છેલ્લો રોગ આવ્યો મરવાનો. કાલ તો હુમલો આવ્યો હતો. આજ દેહ છૂટી જશે. ગૃહસ્થ માણસ છે આમ તો. ગૃહસ્થ પૈસા ઘણાં. બોલાવો ડૉક્ટરને. આ કહે, નહિ. બોલાવો લાલચંદભાઈને. શોભાલાલભાઈ! લાલચંદભાઈ છે ને આપણા. ગૃહસ્થ માણસ છે. છોકરાઓ પૈસાવાળા અને બધા ગૃહસ્થ. પોતે કહ્યું, આજે નહિ નભી શકું. આજ સ્થિતિ એવી છે. હુમલો આવ્યો. આ શું કહેવાય? હાર્ટમાં. હાર્ટમાં એટેક. ૩૦ હજાર પહેલા આપ્યા હતા. મરતા પછી ૪૦ હજાર થઈ ગયા. આ સમવસરણમાં ૪૦ હજાર રૂપિયા (આપ્યા). પણ આ દેહ છૂટી જશે આજ. ચોક્કસ થઈ ગયું. સવારમાં. ત્યાં લોકો એકદમ આવ્યા.

બોલાવો ડૉક્ટરને. બોલાવો લાલચંદભાઈને. ડૉક્ટર નહિ, પહેલા લાલચંદભાઈને બોલાવો. લાલચંદભાઈ સંભળાવે મને ધર્મ. આવી વેદનામાં પણ ... નહિ, પહેલા સંભળાવો આ. ખ્યાલ છે કે આ વેદના ઉપડી છે. પછી પાછું ઠીક થયું. પાછું સાંજે ઉપડ્યું બપોરે. હવે ખલાસ.

લાલચંદભાઈએ ત્યાં સુધી કહ્યું કે આ વેદના દેહની આત્મામાં જણાય છે. દેહનો ધર્મ આત્મામાં જણાય, દેહમાં રોગ થાય એ આત્મામાં નથી. એ આત્મા દેહના રોગને જાણે. ત્યારે કહે છે કે શું દેહના રોગને આત્મા જાણે? આત્મા આત્માને જાણે. સમજાણું કાંઈ? એક એવો ગૃહસ્થ માણસ ધનાઢ્ય. (સંવત) ૧૯૭૬ની સાલથી પૈસાવાળા કહેવાય. આ બધા પૈસાવાળા પછી થયા, હોં! એ લોકો ૧૫-૧૬ લાખ રૂપિયા ૭૬ની સાલમાં બે ભાઈઓ લઈ આવ્યા હતા મુંબઈથી. પણ એ વખતના પૈસાવાળા. પણ બહુ લાંબુ કર્યું નથી. તો એમ ને એમ રહ્યું ... કારણકે અમે તો ૭૬થી જાણીએ છીએ ને. પણ છેલ્લે આમ બોલ્યા લ્યો એટલું. નરભેરામભાઈ! એ કાંઈ ગોખે નહિ થાય, ત્યાં તૈયારી જોશે. એણે એમ કહ્યું. એટલી તો એની પુરુષાર્થની ... દેવીલાલભાઈ! એણે કહ્યું લાલચંદભાઈએ કે ભાઈ! આ રોગ છે તે આત્મા જાણે છે, હોં! આ રોગ થાય, આ થાય. શું આત્મા રોગને જાણે કે પોતાને જાણે? જ્ઞાન જ્ઞાનને જાણે છે, રોગને નહિ. એય..! ધન્નાલાલ! એવી છેલ્લી સ્થિતિ. આ બાજુનું હોય ને. હાર્ટ અહીંનું હોય ને. અહીંથી પિડા ઉપડી. એટલી એ પુરુષાર્થની જાગૃતિ એ મરવા ટાણે. પહેલા લાવો, બીજા નહિ. ધર્મ શ્રવણ કરાવનાર લાવો. રોગ-બોગ થવાનો હશે એ થશે.

અહીં કહે છે, ભવ્ય જીવોને... એ.. નરભેરામભાઈ! એવા વખતે ઓલા યાદ આવે પાછા, હોં! આનું શું કર્યું? આનું શું થયું? ત્યારે આની સંભાળ કરતો જાવ, આને દેતો જાવ, આખો દિ' એ લોહવાટ હોય તો એ યાદ આવશે મરતાં. જેને અંદરના ધર્મ ... દેખો! સવારમાં ઉઠીને ભગવાનની વંદના સ્તુતિ કરવી જોઈએ. ધર્મનું શ્રવણ કરવું જોઈએ. વેઠ નહિ. કે આ બધા જાય છે માટે આપણે ચાલો. નહિતર સારા નહિ લાગીએ. આ પર્યુષણમાં ન સાંભળીએ તો સારા ન લાગીએ. એ તો વેઠું છે. સમજાણું કાંઈ? બધા ગૃહસ્થો આવે મોટા મોટા ચાલો ભાઈ, આપણે સાંભળવા. સાંભળવાનું કાંઈ અંદર ઠેકાણું નહિ.

અહીં તો કહે છે, ધર્મનું શ્રવણ પણ પ્રેમથી કરવું જોઈએ. **'પીછે અન્ય ગૃહ આદિ સંબંધી કાર્ય કરને ચાહિયે.'** છે ને? કહો, સમજાણું? ગૃહ આદિ એટલે? ગૃહસ્થાશ્રમના અથવા દુકાનના, વેપારના પછી યાદ કરવા. આ તો આ પહેલા યાદ પણ કરીશ નહિ, પહેલું આ યાદ કરજે. **'ક્યોંકિ ગણધર આદિ મહાપુરુષોંને...'** ગણધર આદિ મહાપુરુષોંને **'ધર્મ..'** નામ પુણ્ય, **'અર્થ...'** નામ લક્ષ્મી અને **'કામ...'** નામ ભોગ અને **'મોક્ષ...'** નામ નિર્મળતા. **'ઈન ચાર પુરુષાર્થોંમેં ગૃહસ્થ કે લિયે પાપ કી અપેક્ષા સે ધર્મ કા સબસે પ્રથમ**

નિરૂપણ કિયા હૈ.' મોક્ષ તો ઉત્કૃષ્ટ વાત છે પણ પાપથી બચવા ધર્મનો એટલે પુણ્યનો, વ્યવહાર ધર્મની એને મુખ્યતા હોય. '**ઉસી કા મુખ્યપના હૈ.**' લ્યો, એ દેવપૂજાની વ્યાખ્યા કરી.

છ આવશ્યકમાં દિન દિન પ્રત્યેની એક દેવ પૂજા એણે કરવી જોઈએ. એ શ્રાવકનો દિને દિને એનું કર્તવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? ઘણી સાલ પહેલાં (સંવત) ૧૯૮૨માં એ વાત થઈ હતી. એક જણા કહે, મહારાજ આ શું છે આમાં મૂર્તિનું? જો ભાઈ! કીધું, શાસ્ત્રમાં મૂર્તિ ને પૂજા બધું છે. ૮૨ની સાલની વાત છે. ઓલા હતા નહિ? ભાઈ! ઓલા. ..વડવા રહેતા. મણિલાલ. મણિલાલ સુંદરજી. મણિલાલ સુંદરજી. મણિલાલ આવ્યા હતા ૮૨માં. વઢવાણમાં સુંદરવાળાના અપાસરે રાત્રે આવ્યા ને વાત કરી. મેં કીધું, જો ભાઈ! શાસ્ત્રમાં પ્રતિમા અને પૂજા છે. વીતરાગે કહેલા શાસ્ત્રમાં છે. પણ એવું થયું કે જો પૂજા અંદર લખી છે. ઓલાએ નાખ્યું કે ઓલા સો રૂપિયા એક બાપે બીજા બાપને સો રૂપિયા આપેલા. સો આપેલા. સો ઉપર ટપકે લખેલા. પછી ઓલા બાપ મરી ગયા બેય. મારા બાપે તારા બાપને દસ હજાર આપ્યા છે. આપ્યા હતા સો. પણ બે મીંડા ચડાવીને માગ્યા. ઓલો કહે, જોઈશ ભાઈ ચોપડામાં. નવનીતભાઈ! ચોપડામાં જોયું સો તો સાચા લાગે. સો કબુલ કરવા જઈશ તો ઓલો દસ હજાર માગે છે. જોયું ચોપડામાં, નથી. સમજાય છે?

એમ એક જણાએ જ્યારે ભગવાનની મૂર્તિને .. રૂપા ને માથે એવા ચડાવી દીધા કે રાજાના વર્ણન જેવું લાગે. ભોગ ને બધું એવું. એમ કહે કે ભાઈ! મૂર્તિ શાસ્ત્રમાં છે. પણ જો હા પાડવા જઈશ તો ... માગશે. જોયું ખરું શાસ્ત્રમાં કે મૂર્તિ પૂજા છે. ઓલાએ સો આપ્યા હતા, સો પણ નથી એમ કહી દીધું. ઓલાએ ચડાવ્યા બે મીંડા વધારે. દસ હજાર. ઓલાએ વધારી દીધું. ઓલાએ કાઢી નાખ્યું. સમજાણું કાંઈ? એ ૮૨ની સાલમાં (વાત થયેલી). ૩૮ વર્ષ થયા.

એક જણાએ વધારે માગ્યું કે આમ ભગવાન આવા હોય અને એને માથે મુગટ હોય અને એને માથે આ હોય. ફળ ને ફૂલ ને પૂજા ખુબ ફલાણું. એટલું વધારી દીધું કે મૂર્તિ માની. માસ્તર! તમે આમ ચડાવી દીધું. તમે એટલે પૂર્વની અપેક્ષાએ. ત્યારે ઓલાએ કાઢી નાખ્યું મૂળમાંથી કે છે જ નહિ મૂર્તિ ને પૂજા શાસ્ત્રમાં. અરે..! અનાદિની છે. જોયું ખરું. છે ખરી. પણ જો એટલું કબુલ કરવા જઈશું તો વળગશે. મનસુખભાઈ! એટલે મૂળમાંથી કાઢી નાખ્યું. અનાદિની પૂજા અને મૂર્તિ (છે). સંતો મુનિઓ તો ભાવ પૂજા કરે, ગૃહસ્થો પણ મહા ચક્રવર્તી જેવા ભરત ચક્રવર્તી મોટી પૂજા એટલી કરે કે લાખો કરોડોના ખર્ચ હોય ત્યાં. એ પૂજાના નામ ચાલ્યા છે. શું કહેવાય? કલ્પદ્રુમ ને એવું. કલ્પદ્રુમ પૂજા મોટી પૂજા. મોટી. દીકરો પરણે ત્યારે કેમ પચાસ હજાર ને લાખ ખરચી નાખે છે. મારવાડામાં બહુ .. હોય છે. તારાચંદજી! દીકરો કે દીકરી પરણે ત્યારે સાધારણ માણસ હોય એને પાંચ

દસ લાખ, વીસ લાખ, પચ્ચીસ લાખનો આસામી હોય એને લાખ ખરચવા પડે. ઢોંગે ઢોંગના પાર ન મળે. ત્યાં બહુમાન કેમ કરે છે? અહીં ભગવાનના દર્શન અને ભક્તિમાં (જવું હોય તો કહે), મને વખત મળતો નથી. અમારે મરવાનો વખત નથી. હમણાં મરી જઈશ ત્યારે તો પડ્યો રહીશ એક કોર. સાંભળને!

અહીં કહે છે, બધા સંસારના પાપના (વખતમાં પણ) અંદરમાં ભગવાનના દર્શન આદિને મૂળ ધર્મ, મુખ્ય વ્યવહારના ધર્મની અહીં વાત ચાલે છે, પુણ્યને પાપ કરતાં મુખ્ય ગણવામાં આવ્યો છે.

હવે ગુરુની સેવા. બીજો બોલ. હંમેશા ગુરુની ભક્તિ.

गुरोरेव प्रसादेन लभ्यते ज्ञानलोचनम्।
समस्तं दृश्यते येन हस्तरेखेव निस्तुषम्।।१८।।

દેખો! નિમિત્તનૈમિત્તિક સંબંધ બતાવવો છે ને? અહીં વ્યવહારનું બતાવવું છે. ઓલામાં કહે, ભાઈ! તું તારો છો અને તારાથી તને જ્ઞાન થાય છે. એ નિશ્ચય પણ પછી પાછું આ (પણ હોય). સમજાણું?

'**જિસ કેવલજ્ઞાનરૂપી લોચનસે સમસ્ત પદાર્થ હાથ કી રેખા કે સમાન...**' આ હાથમાં રેખા છે. એ આમ જાણે ત્રણ કાળ ત્રણ લોક (એક સમયમાં જાણે) એવું જે કેવળજ્ઞાન '**પ્રગટ રીતી સે દેખને મેં આતા હૈ. ઐસા જ્ઞાનરૂપી નેત્ર નિર્ગ્રંથ ગુરુ કી કૃપાસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ.**' '**प्रसादेन**' શબ્દ પડ્યો છે ને. નિર્ગ્રંથ ગુરુ. સંત, મુનિ. મુખ્યતા તો એની છે ને. ચારિત્રવંત, રાગરહિત, નગ્ન દિંગબર, ભાવલિંગી સંત જંગલમાં (વસનારા). એવા નિર્ગ્રંથ ગુરુની કૃપાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

આવે છે ને? ભાઈ! આ નહિ? આત્માવલોકનમાં. આત્માવલોકનમાં આવે છે કે વીતરાગ... વીતરાગ... વીતરાગ... ગુરુઓ વીતરાગ થવાનું આરાધન કરે છે. ગુરુઓ એને કહીએ કે પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પ હોય છતાં આરાધન વીતરાગપણાના સ્વભાવનું કરે છે. અને જગતમાં મુનિઓ નિર્ગ્રંથ ઉપદેશ આપે તો વીતરાગ.. વીતરાગ.. (થવાનો ઉપદેશ આપે). મુહુ મુહુ એવો પાઠ છે ત્યાં આત્માવલોકનમાં. એના મુખમાંથી વીતરાગતાના જ ઝરણા ઝરતા હોય. રાગરહિત ભગવાન આત્મા એની દૃષ્ટિ કરો, એનું જ્ઞાન કરો, એમાં રમણતા કરો. વીતરાગપણાના ભાવની જ વાત કરે છે. ગૌણપણે રાગ આવે એની વાત કરે પણ મૂળ વાત આ કરે છે. શ્રાવકોને એ સમજાવે છે. ..ચંદજી! આત્માવલોકન છે, દીપચંદજીનું કરેલું. દીપચંદજીએ આ અનુભવપ્રકાશ, ચિદ્‌વિલાસ કર્યું છે કે નહિ? એનું આત્માવલોકન છે. એમાં આ દોહરો છે. સમજ્યા ને? એમાં એ વીતરાગ મુહુ મુહુ.

મુમુક્ષુ :- એ કાંઈ આધારભૂત કહેવાય?

ઉત્તર :- અરે..! આધાર પ્રમાણભૂત છે. આધારભૂત શું, વીતરાગભાવ તે વીતરાગ કહે

છે કે બીજું કહે? સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ તો વીતરાગ ભાવની જ વ્યાખ્યા કરી છે. એમાં આ રાગાદિ ચરણાનુયોગની પદ્ધતિમાં જણાવ્યો, કર્યું એમ કહેવામાં આવે છે. પણ તાત્પર્ય શું છે? રાગ આ થાય એ પાપથી બચવા આવે છે, એનો અભાવ કરીને પણ વીતરાગ ચારિત્રપણે જા તો તારું કલ્યાણ થશે. સમજાય છે કાંઈ? એમ સંતોની, ગુરુની વાણીમાં વીતરાગતાના જ ઘોલન હોય છે. ઘોલન અને વીતરાગતાનો જ ઉપદેશ આપે એ.

મુમુક્ષુ :- એ તો 'ગુરુદેવ' આપની વાણીમાં આવે છે.

ઉત્તર :- સમજાય છે કાંઈ? એ પાઠ લીધો છે હોં! ત્યાં. શ્લોક બનાવ્યા છે. કોણે બનાવ્યા છે એ ખબર નથી.

'गुरोरेव प्रसादेन लभ्यते ज्ञानलोचनम्' કેવું જ્ઞાન? **'समस्तं दृश्यते'** લોકાલોક જાણે એવું કેવળજ્ઞાન જેમાં પૂર્ણાનંદ પડ્યો છે એ ગુરુના પ્રસાદથી મળે છે. **'કૃપા સે પ્રાપ્ત હોતા હૈ. ઈસલિયે જ્ઞાન કે આકાંક્ષી...'** એ સમ્યક્ કેવળજ્ઞાનના આકાંક્ષી, વીતરાગભાવ સાથે પરમાનંદ અને કેવળજ્ઞાનના અભિલાષી **'ઐસે મનુષ્યોં કો ભક્તિપૂર્વક ગુરુ કી સેવા વંદના આદિ કરની ચાહિયે.'** ભક્તિપૂર્વક એણે શ્રવણ કરવું જોઈએ. સમજાય છે કાંઈ? છે ને? **'गुरोरेव प्रसादेन' 'हस्तरेखेव निस्तुषम्।।'** અખંડ પૂર્ણ વસ્તુ દેખાય છે કેવળજ્ઞાનમાં. એવા કેવળજ્ઞાનની જેને ભાવના, આકાંક્ષા છે એણે ધર્માત્માની ભક્તિપૂર્વક સેવા આદિ કરવી. કહો, એ સમજાણું કાંઈ? એ પણ દિન દિન પ્રત્યેનું કર્તવ્ય છે. ઘરના વડેરાને કેમ દરરોજ પગે લાગે અને એનું બહુમાન કરે છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! શેઠિયાનું ઘર જુઓ. સરદાર શહેર. જઈ આવ્યા છે ને. જઈ આવ્યા છે. ભાઈ નહોતા ને સાથે. આ શોભાલાલજી.

ઘરે સવારમાં ઉઠે. ત્રીસ માણસ ઘરમાં. સવારમાં ઉઠે. પહેલાં ભગવાનના દર્શન કરે, એકબીજાના દર્શન કરે અને મોટાના દર્શન કરે. સુખેથી .. એના ઘરની વાત જ કાંઈક જુદી છે. હિન્દુસ્તાનમાં નથી અત્યારે. સમજાણું? સવારથી સાંજ સુધી. જોયું કે નહિ? રાજમલજી! સવારમાં ઉઠે (ત્યારે) બોલે એ. આપણને તો આવડતું નથી. હિન્દુસ્તાનનું ગાયન બોલે. બધાના પછી દર્શન કરી, સેવા કરી ને વાંચન કરે અને સાંભળે. પછી આહાર કરવાનું ટાણું હોય ત્યારે એ ગાયન પણ એ જાતનું, હોં! એવું ગાયન બોલાવે .. આનંદના અમૃતના ભોજન કરવાને... એવી કાંઈક ભાષા છે એની. એવું બોલે ત્યારે બધા આહાર ખાવા ભેગા થાય. આહાર કરીને પાછું ભજન એવું બોલે. આખો દિ' એ તો ભજનની મંડળી જોઈ લ્યો. સવારથી સાંજ સુધી. રાત્રે સૂતા વખતે પણ પાછા બધા આવીને કેમ છે? કોઈને બોલાચાલી થઈ છે ઘરમાં? શેઠિયા પૂછે. ઘરે છ તો વહુ છે. પાંચ છોકરા અને છોકરાના છોકરાની વહુ ગૃહસ્થ મોટા. તેરાપંથીની દીકરીયું મોટી ગૃહસ્થ. અને છ વહુ, છ છોકરાઓ, એના છોકરાઓ મોટું કુટુંબ છે. કોઈને બોલાચાલી થઈ છે? અરે..! પિતાજી કોઈને કાંઈ થયું નથી. અમે શાંતિમાં (છીએ). કોઈએ કોઈને વચન કડવું કહ્યું નથી. આપના પ્રતાપે આપના ઘરમાં રહ્યા

છીએ. અમને કોઈની સાથે થયું નથી. ધન્નાલાલભાઈ! આહાહા..! કોઈ બીજા બાયુમાં, વહુરુમાં. વહરુ સમજાય છે ને? કડક ભાષા બોલાણી હોય, કોઈને ઠીક ન લાગતું હોય. મારી પાસે લાવ. પિતાજી! આપના ઘરમાં અમે આવ્યા, અમે મહા ભાગ્યશાળી છીએ. એ અહીં બાય કહેતી હતી. બે બાયુ આવી હતી મોટા ગૃહસ્થની દીકરી. એના છોકરાની વહુ. એ કહેતી હતી. અહો..! અમે આ પિતાજી... પિતાજી કહેવાયને સાસરા એટલે. અને ઓલી તેરાપંથીની દીકરીયું. ઓલા જે દયા-દાનમાં પરને બચાવવાનો ભાવ પાપ છે. પણ આ સાંભળીને અહો..! અમે પિતાજીને ઘરે આવ્યા, મહાભાગ્ય! અમને આ ધર્મ સાંભળવા મળ્યો. નવનીતભાઈ! એમ બોલે.

એવી પ્રથા એના ઘરમાં. છોકરો એક અઢી વર્ષનો હતો. પછી કહે કે મારે મહારાજના દર્શન કરવા જાવું છે. ત્યાં ન જવાય સોનગઢ. સોનગઢ જવાય નહિ. ત્યાં બહુમાન, ભક્તિ, વિનય વિના ન જઈ શકાય. આહાહા..! એકવાર છોકરા બોલ્યો. સમજાય છે? 'હમ મહાવીર ભક્ત આયે, તુમ ક્યા કરેગા હમકો.' ચાલો ભાઈ હવે ત્યાં. નરભેરામભાઈ! આ છોકરાના સંસ્કાર. ઓલો રળતો ન હોય તો કહે બેસજે રળવા. આ મફતનો વખત જાય છે ધર્મમાં. ફલાણા માટે થોડું રળ, વાંચ, ચોપડા ફેરવ. હવે એ તો થવાનું હશે ઈ થાશે. ત્યાં ચિંતા કરાવવાનું કહે વારંવાર. આ નહિ.

અહીં કહે છે, ગુરુની સેવા કરીને એને વારંવાર ભક્તિથી પાછું શ્રવણ કરે. વડેરા શું કહે છે? ધર્માત્મા જીવો શું કહે છે એને વારંવાર ભક્તિથી કરે. લ્યો, ૧૮મી ગાથા. હજી ગુરુ સેવાની વાત છે, હોં!

૧૯મી.

ये गुरुं नैव मन्यन्ते तदुपास्तिं न कुर्वते।
अन्धकारो भवेत्तेषामुदिते ऽपि दिवाकरे।।१९।।

'**જો મનુષ્ય ગુરુઓં કી નહીં માનતે હૈં...**' પાછા કેટલાક .. મુનિ ન હોય અને મુનિપણું મનાવે. લ્યો, અમને તો માનતા નથી. ભાઈ! અહીં તો મુનિ અને સાચા સંતની વાત છે. અથવા સાચા ધર્માત્માની વાત છે. '**જો મનુષ્ય ગુરુઓં કો નહીં માનતે હૈં ઔર ઉનકી સેવા-વંદના નહીં કરતે હૈં, ઉન મનુષ્યોં કે લિયે ઈસ સૂર્ય કે ઉદય હોને પર ભી અંધકાર હી હૈ.**' અંધકાર, એને ઘરે તો અંધકાર જ અંધકાર છે. આંધળાએ આંધળા છે. આંધળા છે, કહે છે. જેને ઘરે ગુરુની સેવા નથી, ગુરુના શ્રવણ નથી... સમજાય છે કાંઈ? છે ને '**अन्धकारो भवेत्तेषामुदिते ऽपि दिवाकरे**' દિવાકર-સૂર્ય ઊગ્યો છે (પણ) તારે ઘરે તો અંધારા છે. ધર્માત્મા આવ્યા અને એનો આદર સત્કાર, બહુમાન કરતો નથી. ધર્માત્માના દર્શન કરતો નથી અને આ પ્રમાણે અંધકાર તારે ઘરે વર્તે છે એમ કહે છે.

'**જો મનુષ્ય પરિગ્રહ રહિત ઔર જ્ઞાન-ધ્યાન-તપ મેં લીન ગુરુઓં કો નહિ**

માનતે...' મુનિની વાત છે ને મૂળ તો. ચારિત્રવંત મુનિ, ધર્મ જેના લિંગ છે. બાહ્ય જેના નગ્ન લિંગ છે. અંતરમાં ભાવલિંગ (છે), જેના અનુભવની દૃષ્ટિપૂર્વક શાંતિ અને આનંદમાં ઝૂલે છે. વનમાં વસે છે, એ કોઈ વખતે ગામમાં આવી ચડે. તો કહે છે, એવા પરિગ્રહ રહિત '**જ્ઞાન-ધ્યાન-તપ મેં...**' તપ એટલે મુનિપણું, હોં! '**લીન ગુરુઓં કો નહીં માનતે, ઉનકી ઉપાસના ભક્તિ આદિ નહીં કરતે હૈં, ઉન પુરુષોં કે અંતરમેં અજ્ઞાન રૂપી અંધકાર સદાય વિદ્યમાન રહતા હૈ.**' કહો, સમજાય છે કાંઈ? '**ઈસલિયે સૂર્ય કે ઉદય હોને પર ભી વહ અંધે હી બને રહતે હૈં.**' લ્યો!

'**ભવ્ય જીવોં કો ચાહિયે કી અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર કે નાશ કરને કે લિયે ગુરુઓં કી ધર્માત્માકી સેવા કરે.**' દિન દિન પ્રત્યેની વાત છે, હોં! પહેલી આવી ગઈ હતી ને ગાથા? કેટલામી છઠ્ઠી? સાતમી-સાતમી. સાતમી ગાથા. દિને દિને. '**देवपूजा गुरुपास्तिः**' સાતમી ગાથા છે. '**स्वाध्यायः संयमस्तपः। दानं चेति गृहस्थानां षट्कर्माणि दिने दिने।**' હંમેશા. એક દિ' ગયો અને પછી કાંઈ નહિ એમ નહિ. સમજાણું કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- કોઈ દિ' ન જાય તો...

ઉત્તર :- હવે એક દિ'ની ક્યાં માંડી છે. અહીં તો દિને દિનેની વાત છે. એક દિ' કો'કને હુંડી બતાવવી છે? લ્યો, આ હું આવ્યો હતો આ. હવે તે દિ' નહોતો આવ્યો? તમે કહેતા હતા ને હું નહોતો આવ્યો? તો શું હુંડી બતાવવી છે? પોતાના ભક્તિભાવથી ભગવાનના સંગનો દર્શન અને ગુરુ દર્શન હંમેશા દિને દિને કરે. એનું નામ ગૃહસ્થાશ્રમનું શ્રાવકપણું કહેવાય. નહિતર કહે છે કે એ ગૃહસ્થાશ્રમને બોળી દે પાણીમાં. ઊંડા જળમાં. તારા આત્માને કાંઈ લાભ નહિ, એ ગૃહસ્થાશ્રમ શું કામનો?

હવે સ્વાધ્યાય. દરરોજની સ્વાધ્યાય, હોં! ચોપડા કેમ દરરોજ ફેરવે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- વકીલ પણ ફેરવે પાના. આ કાયદો.. ને આ કાયદો.. આ કાયદાની વાત છે ને. પણ એ કાયદાના ફેરવે છે કે નહિ? એમ આ ધર્માત્માના શાસ્ત્રો જે છે એને વારંવાર એણે વાંચન અને મનન કરવું જોઈએ. દરરોજ કરવું જોઈએ. એમ નહિ કે એક દિ' વાંચ્યું હતું. હા, તે દિ' વાંચ્યું હતું મેં એક ફેરી. એક જણાને પૂછ્યું, 'સમયસાર' વાંચ્યું? ઘણાં વર્ષ પહેલા એક ફેરી વાંચ્યું હતું. ઓહો..! પછી? કહે, વખત મળતો નથી.

અહીં કહે છે, ત્રીજો સ્વાધ્યાય કર્તવ્ય દરરોજનું છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં સમકિતીને, શ્રાવકને ધર્માત્માનું સ્વાધ્યાય તે દરરોજનું દિને દિનનું કર્તવ્ય છે.

ये पठन्ति न सच्छास्त्रं सद्गुरुप्रकटीकृतम्।
तेऽन्धाः सचक्षुषोऽपीह संभाव्यन्ते मनीषिभिः।।२०।।

ઓહોહો..! આચાર્ય કરુણા કરીને કેટલી મીઠી ભાષાથી વાત કરે છે! '**જો મનુષ્ય ઉત્તમ**

નિષ્કલંક ગુરુઓં સે...' '**સદ્ગુરુ**' શબ્દ છે ને? '**સદ્ગુરુ**'. સાચા જ્ઞાનીના કહેલાં. જે-તે શાસ્ત્ર નહિ. જે-તે વાંચે અત્યારે તો જે .. લખાણના પાર ન મળે, પુસ્તકોના પાર ન મળે. જે-તે વાંચવા બેસી જાય. નહિ. '**સચ્છાસ્ત્રં સદ્ગુરુપ્રકટીકૃતમ્**' બે શબ્દ વાપર્યા. એક તો સાચા શાસ્ત્ર. જેમાંથી આત્માની વાત વીતરાગની દષ્ટિ-જ્ઞાન અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય અને જેમાં વ્યવહાર ધર્મની સાચી ઓળખાણ થાય એવા સત્શાસ્ત્રોનો હંમેશા સ્વાધ્યાય જોઈએ. સમજાય છે કાંઈ? કલાક, બે કલાક. તમારે શું કહે છે? એક ઘંટા, દો ઘંટા એમ કહે ને? હંમેશા સ્વાધ્યાય જોઈએ. ચોપડા કેમ ફેરવે છે હંમેશા?

એક ફેરી ભગવાનજીભાઈ પાસે ગયા તો ચોપડા કેટલાય પડેલા. આ ભગવાનજી વકીલ. ઉપર બેઠા હતા ખુરશીએ. અહીં પડેલા અને અહીં પડેલા. આહા.. કેટલાય ચોપડા ફેરવતા. આ ચોપડા ફેરવે અને આ શાસ્ત્રને ફેરવ્યું કોઈ દિ'? ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્માના કહેલા સત્શાસ્ત્રો, હોં! પાછી વ્યાખ્યા એ કરી. અજ્ઞાનીએ પોતાની કલ્પનાથી બનાવેલા જગતને પોતાના સ્વાર્થ પોષવાના એ શાસ્ત્ર નહિ. એમાં એને વિવેક હોવો જોઈએ. જેમાં વીતરાગતા અને નિર્દોષતા પ્રગટ (થાય એવા) કથન હોય. જેમાં સદોષતાના ઉથાપનના ભાવ હોય. એવા વીતરાગી કથનોના શાસ્ત્રો હંમેશા ઉત્તમ અને '**નિષ્કલંક ગુરુઓં સે પ્રસિદ્ધ કિયે શાસ્ત્ર કો પઢના ચાહિયે.**' અહીં તો નકારથી લીધું છે ને. એ કોઈ ભણતા નથી, વાંચતા નથી, વિચારતા નથી, વખત મળતો નથી. કહો, સમજાણું?

'**યહ મનુષ્યોં કો વિદ્વાન પુરુષ...**' એને એ '**તેઽન્ધાઃ સચક્ષુષોઽપીહ**' '**મનીષિભિઃ**' '**મનીષિભિઃ**' છે ને? '**મનીષિભિઃ**' એટલે વિચારક. વિચારક એટલે જ્ઞાની. એને જ્ઞાનીઓ આંધળા કહે છે. '**નેત્રધારી હોને પર ભી અંધે હી માનતે હૈં.**' શું કહ્યું સમજાણું આમાં? જે કોઈ સત્શાસ્ત્રને પઢતા નથી, ભણતા નથી, વાંચતા નથી, વિચારતા નથી. સદ્ગુરુ પ્રગટ, ભગવાન ત્રિલોકનાથ અને સંતો મહા આચાર્યો 'કુંદકુંદાચાર્ય' આદિ મહા મુનિઓ જેમના કહેલા શાસ્ત્રો ભણતા નથી, અભ્યાસ કરતા નથી, પૂછતા નથી કે આ શું? એ અંધા-આંધળા (છે),છતી આંખે આંધળા (છે). આ બાયુંને લાગુ પડતું હશે કે નહિ? કે એને રાંધવું જ આખો દિ'? રાંધવું ને આ કરવું ને ધૂળ કરવી. નવરા થાય તો લૂગડા સિવવા, ઓલા થાય તો ખાંડણિયા કરવા આ. ઈ કહે છે એ પછી, પહેલું આ કર. કહો, શેઠી! કોઈ દિ' પાનું ફેરવવું નહિ. સાંભળશું. ઘરે પાનું ફેરવે નહિ. શું કહ્યું ને શું આમાં કહ્યું. કહો, સમજાણું કાંઈ?

આવો મનુષ્યભવ મળ્યો અને અનંતે કાળે શ્રેયના સાધનો શું છે એને સમજવામાં આવ્યા, છતાં એ શાસ્ત્ર આદિનું કથન-મનન કરે નહિ અને '**ઉન મનુષ્યોં કો વિદ્વાન...**' '**મનીષિભિઃ**' વિચારક વિદ્વાનો '**નેત્રધારી હોને પર ભી અંધા કહતે હૈં.**' ઘરના ચોપડા કેમ તપાસે છે? કેટલું થયું ભાઈ? નોકરોએ તો નામુ લખ્યું પણ દરરોજ બે-ચાર દિ'એ પાછું તપાસી જાય. બે-ચાર મહિના થઈ જાય તો નીકળે પોલ અંદરથી ક્યાંક. અત્યારનો કાળ. એટલે

હંમેશા ઘરના ચોપડા તપાસે. એમ ભગવાનના કહેલા ઘરના ચોપડા. સમજાય છે કાંઈ? એને જુઓને, 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક' આ તો સુગમ શાસ્ત્ર છે. એને ભણવામાં કોઈ વ્યાકરણ કે કોઈ એવાની જરૂર પડતી નથી. એનો જે અભ્યાસ ન કરે એના અભાગ્યનું શું કહેવું? એમ લખ્યું છે. એનું તો મહાભાગ્ય છે ઊંધું. પ્રમાણ શાસ્ત્ર છે. 'ટોડરમલ'નું. જેને ખબર ન મળે. અરે..! ભગવાન! એ તો આચાર્યો અને મુનિઓ જે કહે છે એની સહેલી શૈલીથી કહ્યું છે. વસ્તુના સ્વરૂપનું વર્ણન નિશ્ચય-વ્યવહાર ...

કહે છે, '**વસ્તુ કા સ્વરૂપ યથાર્થ રીતી સે શાસ્ત્ર સે જાના જાતા હૈ.**' શાસ્ત્ર વિના જણાય નહિ. ઘરમાં છે એ વાત? '**કિંતુ મનુષ્ય ન તો શાસ્ત્ર ન તો દેખતે હૈં...**' આ નજરે પડે તો પણ ઉઠાવતો નથી કે આ શું છે ભાઈ! આમાં લાવ તો ખરો, વાંચીએ કાંઈક. એ શાસ્ત્ર છે, શાસ્ત્ર. જાવ. ઘરના ચોપડા તપાસવા હોય તો વાણિયા કહે, પાનું ફરે અને સોનું ઝરે. ભાઈ! નવનીતભાઈ કહે છે ને એમ? શું કહે? એમાંથી કેટલા પાસે લેણું અને કેટલા પાસે દેણું, કેટલું ફલાણું, એમ પાનું ફરે એમ સોનું ઝરે. અહીં કહે છે, પાના શાસ્ત્રના ફેરવ તો જ્ઞાન ઝરશે એમાંથી. સાચું જ્ઞાન તને પ્રગટ થશે. ન વાંચવા શાસ્ત્ર, ન ભણવા શાસ્ત્ર.

ત્યારે ઓલા વળી કહે કે, શાસ્ત્ર.. અરે..! પણ ભગવાન! તું શું કહે છે આ? ચાર અનુયોગમાં કાંઈક બીજું કહ્યું હશે. આ ચરણાનુયોગનું તો શાસ્ત્ર છે આ. આ અધિકાર. અધિકાર હોં! ચાલતો અધિકાર ચરણાનુયોગનો છો. મુનિઓ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ચરણાનુયોગ એના પુણ્ય પરિણામ કેવા હોય, પાપનો છેદ થઈને, એનું તો આ વર્ણન છે. ચરણાનુયોગમાં પુણ્ય-પાપનો અધિકાર. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'**ન દેખતે હૈં ન પઢતે હૈં, યહ મનુષ્ય વસ્તુ કે યથાર્થ સ્વરૂપ કો ભી નહીં જાનતે હૈ.**' શી રીતે જાણે? કાંઈ ખબર ન મળે. '**ઈસલિયે નેત્રસહિત હોને પર ભી અંધે હી હૈ. અતઃ ભવ્યજીવોં કો શાસ્ત્ર કા સ્વાધ્યાય...**' અને એકલું વાંચવું-વાંચવું નહિ પાછું. એનું '**મનન અવશ્ય કરના ચાહિયે.**' આચાર્ય એક શ્લોક કહીને પાછો તરત એનાથી ઊંધો કહે છે. આમ કરે એને આમ થાય અને ન કરે એને આમ થાય.

मन्ये न प्रायशस्तेषां कर्णाश्च हृदयानि च।
यैरभ्यासे गुरोः शास्त्रं न श्रुतं नावधारितम्।।२१।।

ઓહો..! આચાર્ય મહારાજ જંગલમાં રહીને કરુણા કરીને જગતને કહે છે. '**જિન મનુષ્યોંને ગુરુ કે પાસમેં રહકર ન તો શાસ્ત્રકોં સુના હૈ...**' સમજાય છે? '**न श्रुतं**' છે ને? જુઓ! '**न श्रुतं नावधारितम्**' ગુરુ પાસે રહી જે શાસ્ત્ર સાંભળતો નથી, શાસ્ત્ર સાંભળ્યા નથી '**ઔર હૃદય મેં ધારણ ભી નહીં કિયા હૈ.**' '**नावधारितम्**' હૃદયમાં ગ્રહણ કર્યું નથી. શું કહે છે આ શાસ્ત્ર? ગુરુ શું કહે છે? નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉપાદાન, નિમિત્ત. સમજાય

છે કાંઈ? એ શું કહે છે એ '**સુના નહીં હૃદય મેં ધારણ ભી નહીં કિયા ઉનકે કાન વ મન નહીં હૈ, ઐસા પ્રાયઃ કર હમ માનતે હૈં.**' 'प्राय' શબ્દ પડ્યો છે ને? 'प्रायशस्तेषां' એને મન અને કાન હોવા છતાં મન અને કાન વિનાના કહીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ? શેઠી! મન નથી કહે છે એને. મન હોય તો મનન જોઈએ, કાન હોય તો શ્રવણ જોઈએ. એમ કહે છે. મનન અને શ્રવણ બેય લીધું છે ને? સમજાણું કાંઈ?

મન હોય તો તો એમાં શું કહે છે એનું મનન હોવું જોઈએ. કાન મળ્યા છેલ્લામાં છેલ્લી ઈન્દ્રિય આ. ચાર ઈન્દ્રિય છેલ્લી અને પછી આ છેલ્લી. આ મળે છે ને છેલ્લી? પહેલી એકેન્દ્રિય સ્પર્શેન્દ્રિય, પછી આ જીભ, નાક, આંખ અને છેલ્લી આ. છેલ્લી આ હોય છે. એને મળી અને જો કાંઈક ગુરુ પાસે શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરીને 'न श्रुतं' લીધું છે ને? ભણતો નથી એના કાન અને હૃદય નામ મન, હૃદય આદિ નથી. તને કાન અને મન મળ્યા એ કાન અને મન છે નહિ. '**ઐસા પ્રાયઃકર હમ માનતે હૈં.**' આચાર્ય કહે છે એમ અમે માનીએ છીએ.

'**કાન ઔર મન કી પ્રાપ્તિ કા સફલપના શાસ્ત્ર કે સુનને સે હૈ.**' બે ઈન્દ્રિય થઈ ગયો એમ કહે છે. પાંચ ઈન્દ્રિય તને મળી છતાં બે ઈન્દ્રિય જેવો છો. મનથી મનન કરતો નથી, શાસ્ત્રને શ્રવણ કરતો નથી. શાસ્ત્રને સાંભળતો નથી. વિકથા કરવા બેસે અને એને ઘરે બારોટ આવ્યો હોય બારોટ. બારોટને શું કહે છે? સમજો છો? એના કુટુંબની વાત કરે તો ક્યાંય સુધી બેસે, રાતના દસ વાગ્યા સુધી બેસે, અગિયાર વાગ્યા સુધી. તમારા બાપ આવા હતા અને તમારો બાપ આવા હતા, તમારા બાપ પાટણમાં રહેતા ત્યાં પચાસ હજાર ખર્ચીને વાવ બનાવી હતી, તે દિ'નું એનું નામ ત્યાં છે. ધૂળમાંય નથી. સાંભળને હવે. એના બાપની વાત સાંભળવા બેસે, પાંચ-પચીસ.. આ એનો બાપ તીર્થંકર ત્રિલોકનાથ ધર્મપિતા એમણે કહેલાં શાસ્ત્રો એ ગુરુ પાસેથી સાંભળતો નથી, તો કહે છે કે અમે માનીએ છીએ કે તારા કાન અને મન નથી.

'**કાન ઔર મન કા સફલપના શાસ્ત્ર કે સુનને સે હૈ ઔર ઉનકા અભિપ્રાય કો મનમેં ધારણ કરને સે...**' જોયું! સાંભળવું અને ઓલું અવધારણ કર્યું છે ને? શાસ્ત્ર શું કહે છે એનો અભિપ્રાય ધારવો જોઈએ. '**કિંતુ જિન મનુષ્યોંને કાન પાકર...**' કાન મળ્યા છતાં '**શાસ્ત્ર કા શ્રવણ નહીં કરતે ઔર મન પાકર ઉસકા અભિપ્રાય ભી નહીં સમજતા...**' અભિપ્રાય સમજતો નથી. હાર્દ શું છે. શાસ્ત્રને કહેવાનો આશય શું છે એ અભિપ્રાયમાં લેતો નથી '**ઉસ મનુષ્યોં કે કાન હૃદય કા પાના ન પાના સરીખા હી હૈ.**' મળ્યા ન મળ્યા જેવું છે. '**ઈસલિયે વિદ્વાનોં કો શાસ્ત્ર કા શ્રવણ ઔર ઉસકા મનન જરૂર કરના ચાહિયે. જિસસે ઉનકે કાન ઔર હૃદય સફલ સમજે જાવે.**' લ્યો! એ ત્રણ બોલ થયા. દેવ પૂજા, ગુરુ સેવા, સ્વાધ્યાય.

ચોથો બોલ સંયમ. શ્રાવકને હંમેશા થોડો સંયમ ઈન્દ્રિય દમન આદિ હંમેશા (હોવા જોઈએ).

આખો દિ' ભોગ, ભોગ ને ભોગ એવું હોય નહિ. શ્રાવકને હંમેશા થોડો સંયમ હોય. એ ચોથો બોલ કહે છે. '**આચાર્ય સંયમ નામક આવશ્ય કા કથન કરતે હૈં.**'

देशाव्रतानुसारेण संयमो ऽपि निषेव्यते।
गृहस्थैर्येन तनैव जायते फलवद्व्रतम्॥२२॥

'**ધર્માત્મા શ્રાવકોં કો એકદેશ વ્રત કે અનુસાર...**' પોતાના ગુણસ્થાનને અનુસાર '**સંયમ ભી અવશ્ય પાલના ચાહિયે.**' સમજાય છે કાંઈ? ભોગની પણ એને મર્યાદા હોવી જોઈએ. ખાવા-પીવાની અંદરમાં તીવ્ર ગૃદ્ધિની પણ મર્યાદા હોવી જોઈએ. એમ ને એમ સાંઢડા જેમ ખાય ને. રસ્તામાં ચાલતું બટાટા ખાય ને બટાટાના ભજિયા ખાય ને. સમજાણું કાંઈ? બટાટા સમજો છો? આલુ આલુ.

મુમુક્ષુ :- આલુ કી પકોડી.

ઉત્તર :- પકોડી આલુની ખાય. એ કાંઈ લખ્ખણ છે સજ્જનના?

શ્રાવકને કહે છે, '**અવશ્ય પાલના જિસસે ઉનકા કિયા હુઆ વ્રત ફલિભૂત હો જાય.**' (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)